

УДК 336.32

БАНКІВСЬКЕ ІНВЕСТИЦІЙНЕ КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Ганна Миколаївна ЧЕПЕЛЮК

к. е. н., доцент кафедри банківської справи Черкаського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)

Ірина Василівна ЦИСТАН

*студентка 6 курсу Черкаського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)
tsystan.ira@mail.ru*

Анотація. Розглянуто сучасний стан банківського інвестиційного кредитування сільськогосподарських підприємств в Україні та сформовано пропозиції щодо його вдосконалення з метою розвитку сільського господарства та економіки в цілому.

Аннотация. Рассмотрено современное состояние банковского инвестиционного кредитования сельскохозяйственных предприятий в Украине и сформированы предложения по его совершенствованию в целях развития сельского хозяйства и экономики в целом.

Ключові слова: банківський інвестиційний кредит, держава, сільськогосподарське підприємство.

Ключевые слова: банковский инвестиционный кредит, государство, сельскохозяйственное предприятие.

Постановка проблеми. Сільське господарство є однією з найбільш перспективних галузей економіки України, ефективний розвиток якої дає можливість гарантувати продовольчу безпеку країни, створити важливий ресурс зовнішньоекономічної діяльності, отримати надійне джерело надходжень до бюджету та потужний виробничо-економічний потенціал для розвитку села.

Враховуючи зацікавленість багатьох країн світу та Європейського Союзу, зокрема, в активній часті вітчизняних постачальників продукції сільського господарства в світовому продовольчому ринку, аграрний сектор повинен стати потужним локомотивом розвитку національної економіки.

Сучасний стан економіки зумовлює численні виклики, відповідати на які потрібно сільськогосподарським підприємствам, що хочуть успішно працювати у нових ринкових умовах.

Тому сільське господарство потребує розробки та впровадження механізмів фінансування, які б давали можливість максимально задовольняти потреби аграріїв у фінансових ресурсах, враховувати та страхувати ризики, залучати інноваційні продукти та з їх використанням виробляти якісну й конкурентоспроможну продукцію та отримувати адекватні затратам доходи.

Однією з найбільш перспективних форм фінансування аграрних програм і проектів є інвестиційне кредитування комерційними банками. Однак у вітчизняних умовах цей вид банківської діяльності ще не набув достатнього поширення. Тому існує об'єктивна необхідність встановлення наукових і економічних передумов, які дозволять стимулювати банківське інвестиційне кредитування сільськогосподарських підприємств, що обумовлює теоретичну та практичну актуальність дослідження зазначених питань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні аспекти інвестиційного кредитування та сільського господарства зокрема, розглядають у своїх працях А. А. Пересада, А. С. Криклій, І. П. Борецько, О. Д. Вовчак, С. М. Колотуха, Т. В. Майорова, та інші. Втім досить широке коло питань має дискусійний характер та вимагає продовження наукового пошуку та подальших розробок у напрямку вдосконалення механізму організації банківського інвестиційного кредитування сільськогосподарських підприємств в країні.

Метою статті виступає розробка та обґрунтування напрямів підтримки діяльності сільськогосподарського сектору на основі стимулювання інвестиційного кредитування банками сільськогосподарських підприємств.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Розбудова економіки є важливим напрямом діяльності нашої держави та необхідною умовою її подальшого розвитку. Особливого значення для України набуває забезпечення ефективною взаємодією банківського та реального сектору економіки.

Пріоритетною метою у процесі розвитку аграрного сектору економіки є забезпечення нормальних умов роботи його учасників через створення ефективного економічного механізму, у складі якого, особливе місце посідає система кредитних відносин і зокрема одна з її складових інвестиційний кредит.

Існує значна кількість поглядів, щодо трактування поняття банківського інвестиційного кредиту, на нашу думку більш повним є визна-

чення інвестиційного кредиту, як фінансування діяльності, спрямованої на придбання, створення, реконструкцію, модернізацію об'єктів, унаслідок чого виникає потік доходів, які забезпечують повернення банківських коштів і оплату за користування ними відповідно до принципів кредитування [5].

Загалом інвестиційні кредити мають сприяти модернізації господарств, зростанню вартості активів, поліпшенню якості продукції, тобто структурним змінам.

Специфіка кредитування сільськогосподарських підприємств, яка знаходиться в безпосередньому зв'язку з галузевими та внутрішньогалузевими особливостями організації самого сільського господарства представлена на рис. 1.

Рис. 1. Особливості організації сільськогосподарського виробництва

Джерело: складено на основі [10]

Слід зазначити, що аграрно-промислові підприємства, поряд із аграрними підприємствами інших організаційно-правових форм, є більш інвестиційно-привабливими через специфіку їхньої господарської діяльності.

Одними з найвідоміших аграрно-промислових підприємств є аграрні холдинги. Аграрні холдинги в Україні є лідерами з використання

земельних ресурсів, орендованих на довгостроковій основі, а також шляхом поглинання інших аграрних підприємств [6].

Агрохолдинги як інтеграційні об'єднання мають як позитивні так і негативні сторони. Позитивні й негативні риси функціонування агрохолдингів в Україні систематизовані та відображені в табл. 1.

Таблиця 1

SWOT-аналіз функціонування агрохолдингів в Україні

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - Комплексність ведення господарства - Можливість застосування нових технологій і високо-продуктивної техніки - Хороший стан матеріально-технічного забезпечення - Можливість швидкого інноваційного розвитку всіх учасників - Зберігання та реалізація продукції в кращі строки та вищої якості - Забезпечення наявності багатьох центрів генерації прибутку в одній сфері 	<ul style="list-style-type: none"> - Відсутність зацікавленості у раці-ональному і бережливому використанні земельних угідь - Виснаження земельних угідь - Складні процедури організації та контролю діяльності членів агрохолдингу
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Підвищення рівня конкуренто-спроможності вітчизняної продукції на світових ринках - Розвиток соціальної інфраструктури та вирішення соціальних проблем на селі - Зміцнення позицій виробника на ринку за рахунок збільшення ареалів сировинних зон для власного виробництва - Зменшення ступеня фінансової ризикованості аграрного бізнесу - Кращий доступ до кредитів та вища інвестиційна активність 	<ul style="list-style-type: none"> - Створення монопольного ефекту в галузі - Можливість відпливу капіталів з сільськогосподарської сфери в інші сфери - Недостатньо сприятлива державна політика, - Зростання безробіття на селі та загострення соціальних проблем сільських територій

Джерело: власна розробка авторів

Характерно, що значна кількість переваг агрохолдингів є наслідком відносно великих масштабів господарювання цих структур. Причому якщо переваги агрохолдингів над іншими підприємницькими структурами у сфері аграрного бізнесу мають переважно економічний характер, то їх недоліки пов'язані як з економічними, так і з екологічними та соціальними аспектами їх функціонування. Тому банку поряд з іншими факторами при інвестиційному кредитуванні потрібно враховувати особливості діяльності позичальника.

Дослідження кредитування за останні роки свідчить про слабку але позитивну динаміку процесу кредитування сільського господарства. Так в 2010 році частка кредитних коштів наданих сільському господарству в загальній сумі кредитів за секторами економіки становила 5,3 %, а на початку 2014 року її розмір становив 6,2 % [7].

Важливим елементом аналізу банківського інвестиційного кредитування сільськогосподарських підприємств є аналіз структури кредитного портфелю юридичних осіб в українських банках. За останні роки загальний розмір портфелю збільшився і в 2013 році він становив 605424 млн грн, тобто відбулося зростання портфелю майже

на 5 % порівняно з 2010 роком, хоча в 2013 році спостерігалось зменшення загального розміру портфелю порівняно з 2012 р. майже на 3 %. Подібна ситуація склалася із кредитами підприємствам сільського та лісового господарства, мисливства темп зростання яких в 2013 році порівняно з 2010 р. становив 7 %, а питома вага даних кредитів постійно була в межах 6 % [8].

Інвестиційний кредит для аграріїв є одним із найважливіших зовнішніх джерел інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Загалом у складі кредитних портфелів банків розмір інвестиційних кредитів є низьким, хоча за останні роки спостерігається тенденція до його збільшення на 12,7 % в 2013 р. порівняно з 2010 р. [1].

Наведені показники свідчать про намагання банків розвивати кредитні відносини з позичальниками різних секторів економіки зокрема і сільськогосподарського сектору.

Кредитування передбачає надання позичок усім суб'єктам господарської діяльності без будь-яких певних характеристик і умовностей, які їх потребують, і є кредитоспроможними, але у випадку інвестиційного кредитування аграрного сектору виникають проблеми, тому що він вва-

жається найбільш ризикованим і не зовсім сприятливим для інвестицій, яких також не достатньо вкладається для розвитку.

Досить складним залишається питання технічного забезпечення сільського господарства. Сільськогосподарська галузь забезпечена технікою лише на 60 % від потреби, крім того, понад 80 % парку сільськогосподарської техніки вже відпрацювали свій амортизаційний строк, внаслідок чого близько 12–15 % зернових залишаються на полях щорічно [4]. Наведені показники свідчать про значний розрив у технічному оснащенні аграрного сектору країни, а також про підвищену потребу підприємств у значних фінансових ресурсах та необхідність участі держави в цьому процесі.

Необхідність державної підтримки та створення сприятливих умов для ефективного здійснення підприємницької діяльності суб'єктами аграрної сфери, в тому числі через банківське інвестиційне кредитування, підтверджується тим, що аграрний сектор поступово відновлює позицію ключової галузі економіки і навіть за результатами кризового (2009–2010 рр.) періоду виявився єдиним сегментом економічної діяльності, який зміг уникнути падіння обсягів виробництва (+0,3 %) [2].

Сільське господарство є важливим елементом української економіки, оскільки саме він формує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність держави, є складовою частиною валового внутрішнього продукту країни, створює умови для трудової зайнятості населення, та становить значну частину українського експорту (понад 9 % вартості всього експорту) [9].

Сучасні інвестиційні кредитні відносини в аграрному секторі, ускладнені низкою об'єктивних та суб'єктивних факторів. До таких факторів слід віднести:

- високу ризикованість галузі;
- застарілі технології виробництва та використання морально і фізично зношеної техніки;
- низький рівень інвестиційної привабливості галузі.

До основних чинників низької інвестиційної привабливості аграрної галузі слід віднести:

- сезонні особливості сільськогосподарського виробництва і залежність від природо-кліматичних умов;
- відсутність у позичальника ліквідного забезпечення кредитів;

- нестійкий фінансовий стан аграрних підприємств;

- застаріле матеріально-технічне забезпечення, що в свою чергу впливає на рентабельність виробництва та показники прибутковості.

Водночас, є фактори, які можуть стимулювати банки до надання кредитів сільськогосподарським підприємствам:

- наявність механізмів кредитування, зокрема факторинг;

- надходження валютної виручки за умови експорту сільськогосподарської продукції;

- розвиток агрохолдингів;

- наявність значних вкладень: фінансових і трудових ресурсів у сільськогосподарські підприємства, які здійснювалися протягом кількох років;

- потенціал галузі та досить широкі перспективи її розвитку;

- пріоритетність галузі на рівні держави.

Узагальнюючи викладене, визначаємо, що сільське господарство є кредитомісткою галуззю і його нормальне функціонування без кредитних ресурсів, зокрема інвестиційних у сучасних умовах практично неможливе. Це зумовлено специфікою сільського господарства.

Хоча інвестиційне кредитування аграрних підприємств набуває поширення, але механізм надання кредитів таким підприємствам ще потребує досить значного доопрацювання. Розвиток банківського інвестиційного кредитування сільськогосподарських підприємств стримують чимало чинників. Тому важливим є розробити відповідні механізми кредитування даної галузі із врахуванням галузевої специфіки. Це дасть можливість ефективно вкласти сформовані ресурси як на макрорівні, так і на рівні банку.

Важливе місце в сфері забезпечення інвестиційного кредитування належить державі. Зважаючи на значну потребу українських сільськогосподарських підприємств в кредитних ресурсах постає необхідність вдосконалення їх механізмів.

Важливим напрямком подальшого розвитку процесу інвестиційного кредитування сільськогосподарства в Україні є формування прозорої системи взаємодії Кабінету Міністрів України (КМУ), Міністерства аграрної політики та продовольства України (Мінагрополітики), комерційних банків та Національного банку України (НБУ). Загальну схему механізму взаємодії подано на рис. 2.

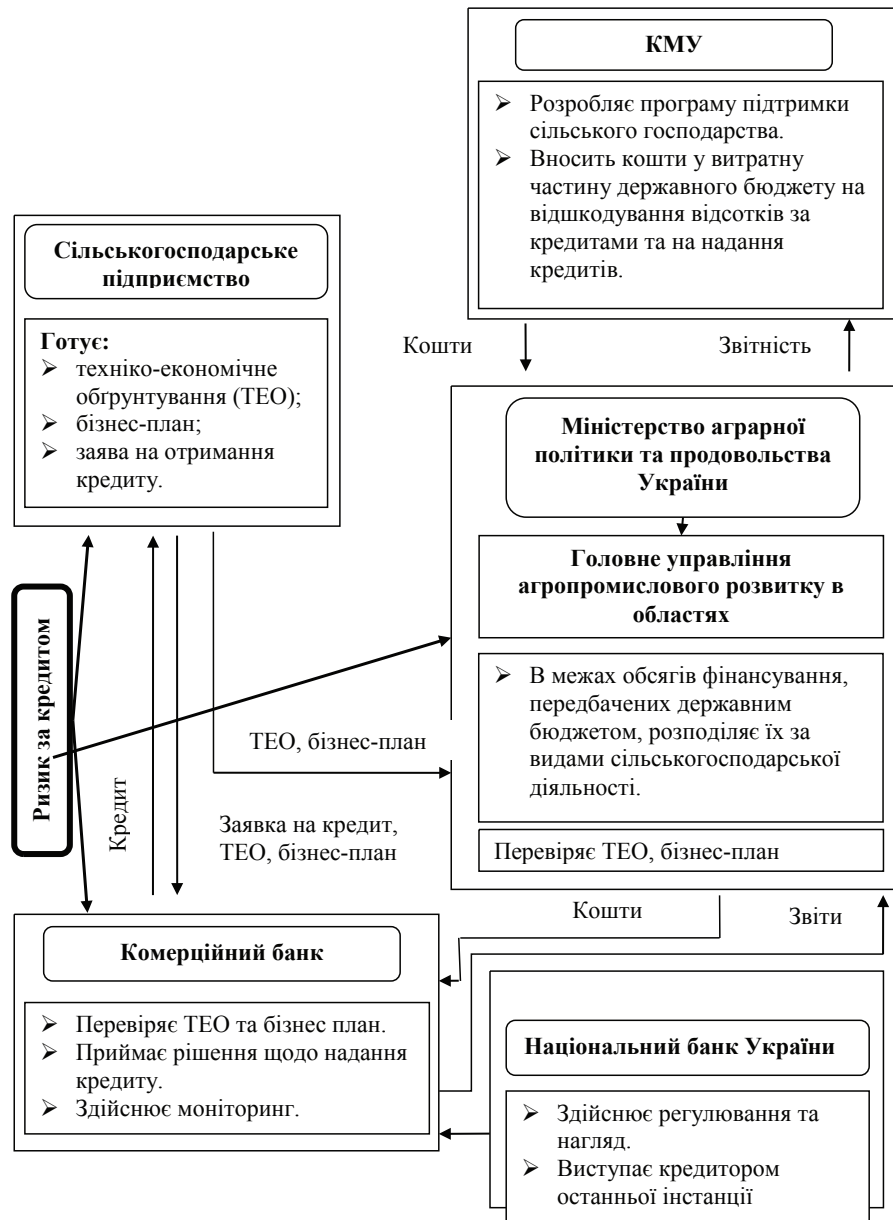

Рис. 2 Структурно-логічна схема взаємодії суб'єктів інвестиційного кредитування аграрного сектору в Україні

Джерело: власна розробка автора

Наданий час важливо, щоб загальний контроль залишався в КМУ через Мінагрополітики, безпосередній контроль за кредитним процесом має здійснюватися комерційним банком, нагляд за яким в свою чергу здійснює НБУ.

Для розвитку та забезпечення інвестиційного кредитування з боку банківських установ сільськогосподарських підприємств має як фінансова, так і не фінансова підтримка держави.

Нефінансова підтримка є своєрідним інструментом мінімізації ризиків при інвестиційному кредитуванні банками сільськогосподарських підприємств, за якого держава не надає кредитів або іншої прямої допомоги самостійно.

Дієвим механізмом може бути застосування схеми банківської гарантії, де гарантом виступатиме держава в особі КМУ, загальну схему такої взаємодії представлено на рис. 3.

Рис. 3 Механізм надання державної гарантії при кредитуванні сільськогосподарських підприємств

- 1 – заява на отримання кредиту;
- 2 – запит на отримання державної гарантії;
- 3 – погодження щодо надання гарантії з боку держави;
- 4 – повідомлення банком про готовність виступити гарантом;
- 5 – укладення договору гарантії;
- 6 – укладення кредитного договору

Джерело: складено на основі [3]

Надання державних гарантій за інвестиційними кредитами дасть змогу знизити кредитний ризик, що в свою чергу дозволить знизити процентні ставки за кредитами та дасть можливість збільшити доступ до кредитних ресурсів для потенційних позичальників. Але поряд з цим механізм надання державних гарантій має бути виваженим, оскільки неповернення позичальником кредиту призведе до витрачання коштів державного бюджету.

Важливо також долучити до співпраці небанківських фінансових посередників, зокрема страхові компанії. Для активізації страхування сільськогосподарських підприємств потрібне:

- визначення якнайповнішого кола ризиків, пов'язаних з діяльністю сільськогосподарських підприємств;
- розроблення спеціалізованих страхових продуктів, які враховуватимуть особливості господарювання залежно від регіону країни;
- постійне проведення пілотних проектів, спрямованих на введення інновацій в аграрне страхування.

Важливим в цьому напрямі також є розроблення програми розвитку страхування в агропромисловому комплексі, що дасть можливість використовувати страхування як інструмент управління ризиками в даному секторі.

Отже необхідно комплексно підходити до удосконалення процесу інвестиційного кредитування зокрема через механізм державного інвестиційного кредитування, надання державних гарантій за інвестиційними кредитами та розвитком страхування ризиків сільського господарства. Саме такий підхід дозволить покращити стан інвестиційного кредитування аграрного сектору.

Для покращення процесу інвестиційного кредитування аграрної галузі важливим є участь у цьому процесі самих виробників аграрного сектору банків та держави. Орієнтовні результати практичної реалізації запропонованих заходів наведено на рис. 4.

Рис. 4. Орієнтована схема реалізації механізму покращення інвестиційного кредитування сільськогосподарських підприємств

Джерело: власна розробка авторів

Саме за рахунок раціональної та ефективної організації процесу інвестиційного кредитування сільськогосподарських підприємств, як на рівні держави так і на рівні банків та самих суб'єктів господарювання вдасться створити умови для розвитку сільськогосподарського сектора та загального підвищення стану економіки в державі.

Висновки. Розвиток сільського господарства України в умовах ринкових перетворень можливий за умови ефективного функціонування

підприємницьких структур на селі, підвищення прибутковості яких залежить від належного фінансового забезпечення.

Зазначені рекомендації є важливими у сфері удосконалення банківського інвестиційного кредитування сільськогосподарських підприємств за рахунок спільних зусиль держави банків і самих підприємств, розвиток якого має безумовно виступати важливою умовою економічного розвитку як аграрного сектора, так і економіки України.

Список використаних джерел

1. Бюлетень Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=865699>.

2. Вдовенко Л. О. Доступність кредитних ресурсів для аграрного сектора економіки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www>.

pdaa.edu.ua/sites/default/-files/nppdaa/5.2/-77.pdf.

3. Ісаян А. М. Ризики при кредитуванні підприємств АПК та інструменти їх мінімізації / А. М. Ісаян // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. — 2012. — № 2(14). — С. 29–33.

4. Ісаян А. М. Теоретичні аспекти банківського кредитування підприємств АПК [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/-cgiiirbis/Fkd_2013_1\(14\)_38.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/-cgiiirbis/Fkd_2013_1(14)_38.pdf).

5. Карпінський Б. А. Інвестиційне кредитування підприємств України: формування та розвиток / Б. А. Карпінський, Г. Я. Чабан // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/18_6/102-_karpinski-18_6.pdf.

6. Корнійчук Г. В. Банківський кредит як альтернативне джерело фінансування інвести-

ційно-інноваційних проектів агроформувань / Г. В. Корнійчук // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. — 2011. — № 3 (12). — С. 146–149.

7. Офіційний сайт Національного рейтингового агентства «Рюрик» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rurik.com.ua>.

8. Офіційний сайт незалежної асоціації банків України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nabu.com.ua>.

9. Павлова Г. Є. Особливості аграрного сектора в національній економіці [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.economy.-nauka.com.ua/?op=1&z=2729>.

10. Самоховец М. П. Факторы, влияющие на организацию кредитования сельскохозяйственных предприятий [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://finbiz.spb.ru/download/3_2009_samohovez.pdf.